

JANINA ŠVAMBARYTĖ-VALUŽIENĖ
Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: rašytinių šaltinių tarmės analizė,
tarmių leksikografija ir leksikologija, sociolingvistika.

KALBINIO PUNKTO GYVAVIMO SITUACIJA: XX A. VIDURYS – XXI A. PRADŽIA

The Vitality of Language Points:
Middle of the 20th – Beginning of the 21st
Century

ANOTACIJA

Kalbinis punktas, kalbininkų išskirtas kaip vientisas gyvenamųjų vietų vienetas, socialiniais tinklais struktūriškai susietas su kitais kalbiniais punktais, nuo XX a. vidurio iki XXI a. pradžios patyrė didelių politinių, ekonominių, socialinių ir kultūrinių pervartų.

Kalbinių punktų patikra 2011–2013 m. sudarė galimybę apmąstyti ir pirmą kartą pateikti kalbinio punkto raidos (punktų nykimo, naikinimo) veiksnius, veikusius ilgiau nei 70 metų.

ANNOTATION

Language point distinguished by the linguists as an integral unit of the populated locality structurally connected in a social network experienced major political, economic, social and cultural changes from the middle of the 20th to the beginning of 21st century.

A review of language points in 2011–2013 provided an opportunity to reflect on factors of the development of points (decline or destruction of points) over the period of more than 70 years.

ESMINIAI ŽODŽIAI: kalbinio punkto nykimo ir gaivinimo veiksniai, istoriniai kataklizmai, socioekonomika, urbanizacija, lingvicidas, *Lietuvių kalbos atlasas*, lietuvių kalbos tarmės.

KEYWORDS: factors influencing the decline and the revival of language points, historical cataclysms, socioeconomics, urbanisation, linguacide, Atlas of the Lithuanian Language, dialects of the Lithuanian Language.

ĮVADAS

Geografinės lingvistikos metodais atliekamų tyrimų pradininkas Antanas Salys (1902–1972), pateikęs kalbinių punktų Lietuvoje numeraciją, nurodo juos kaip vientisą gyvenamųjų vietų ir juos vienijančių socialinių tinklų vienetą¹. Pirmiausia minėtina, kad Salys tuo pačiu skaičiumi žymėdavo kalbinio punkto centrą ir 15–20 km spinduliu esamus kaimus (vienkiemius) – punkto periferiją. Kalbinis centras visada turėdavo mokyklą (atskirą pastatą ar ūkininkų trobas, pritaikytas mokyti), bažnyčią (veikusias įvairias organizacijas ir atlaidų šventimo papročius), kapus, policijos nuovadą, paštą, parduotuvę (parduotuves), restoraną². Taigi kalbinei punkto visuomenei ugdyti ir perimti prigimtinius bendruomenės įpročius, tarminę nuostatą būta visų sąlygų. Todėl nuo pirmųjų *žodžių geografijos* darbų 1939–1943 m. (tuo tikslu Salio parengtas *Apklausas 1*) kalbinio punkto skyrimo kriterijai nekito ir vėliau ši darba tęsiant *Lietuvių kalbos atlaso* (toliau LKA) rengėjams³.

Šio straipsnio tikslas – mokslo visuomenei pirmą kartą įvardyti kalbinio punkto (su nykimo (naikinimo) ir galimo kai kurių punktų atgaivinimo veiksniais (priežastis).

Tyrimo objektas – straipsnio autorės per 2011–2013 m. apvažiuoti ir ištirti (arba dalyvauti tiriant) 37 LKA kalbiniai punktai⁴. Jie išsidėstę 6 rajonuose: Akmėnės, Joniškio, Kełmės, Radviliškio, Šiaulių ir Telšių⁵. Aptariami LKA punktai priklauso skirtingoms lietuvių kalbos žemaičių ir aukštaičių tarmėms ir patarmėms⁶. Vakarų aukštaičiams šiauliškiams: Rudiškiai (LKA 074), Stupurai (LKA 075), Dimšiai (LKA 104), Bridai (LKA 105), Lūpaičiai (106), Lieporiai (LKA 133), Áukštelkė (LKA 163), Pakapė (LKA 196), Šiaulėnai (LKA 228), Šaukotas (LKA 261), Legečiai (LKA 262), Pašušvys (LKA 263), Baisogala (LKA 264), Kyburiai (LKA 050), Noriūnai (LKA 051), Vaineikiai (LKA 023), Dárgaičiai (LKA 073). Į rytų aukš-

¹ Plačiau apie dabarties socialinių tinklų ir kalbinių punktų tarpusavio priklausomybę žr. Kalėdienė 2013; Švambarytė 2014: 24.

² Apie gyvenamųjų vietovių (punktų) tinklą Lietuvoje plačiau žr. Mikulėnienė 2013: 71–91.

³ Plačiau žr. LKA 1977: 7–30.

⁴ Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyrius kartu su Lietuvos aukštosiomis mokyklomis (Vilniaus, Klaipėdos, Šiaulių, Lietuvos edukologijos universitetų, Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto mokslininkais 2011–2014 m. vykdė projektą *Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida* (Projekto kodas Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028). Šio projekto viena iš dalyvių buvo straipsnio autorė. Plačiau apie projektą žr.: Aliūkaitė 2011: 257–259; kolektyvinė monografija *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis tyrimas* (žemėlapiai ir jų komentarai), 2014.

Apie panašius latvių kalbininkų tyrimus plačiau žr.: Trumpa 2012.

⁵ Autorė dėkoja LKI KIDS jaunesniajai mokslo darbuotojai, doktorantei Laurai Geržotaitei, talkinusiai tiriant šiuos kalbinius punktus: Klaišiai LKA 071, Dimšiai LKA 104, Lūpaičiai LKA 106.

⁶ Apie tarmių skiriamuosius bruožus plačiau žr. LKTCH 2004.

taičių panevėžiškių plotą įeina Kačemos (LKA 198), Šeduvà (LKA 199), Kriukai (LKA 024). Pietų žemaičiams raseiniškiams priskirtini Gùdmoniškė (LKA 162), Šáukėnai (LKA 164), Kùrtuvėnai (LKA 195), Váiguva (LKA 224), Kušleikiai (LKA 225), Kiaunoriai (LKA 227), Keimė (LKA 258), Krážiai (LKA 257), Kubiliai (LKA 259). Pietų žemaičiams varniškiams priklauso Pakšteliai (LKA 101), Kuršėnai (LKA 102), Džiuičk(i)ai (LKA 132), Užventis (LKA 193), Labūnavėlė (LKA 223). Šaurės žemaičiams telšiškiams – Trimésėdis (068), Dauginiai (LKA 069), Mìckiškė (070), Klaišiai (LKA 071), Tryškiai (LKA 099).

Apibendrinant lauko ekspedicijų duomenis, remiamasi respondentų (toliau – Rt) informacijos ir tarpdisciplininio faktų gretinimo metodu, pasitelkiant kalbos mirties teorijos autoriaus Davido Crystalto mintis.

KALBINIO PUNKTO (IŠ)NAIKINIMO, (SU)NYKIMO VEIKSNIAI

Iš anksčiau išvardytų LKA kalbinių punktų tik 7 lokalizaciją 2011–2013 m. šiuolaikiniuose geolingvistiniuose tyrimuose pasiūlyta žymėti ne buvusią, o artimiausią gyvenvietę. Iš 17 vakarų aukštaičių šiauliškių ploto siūloma žymėti ne Lúpaičių (LKA 106), o Dapkūnų; ne Legečių (LKA 262), o Minaičių (mėginta atstatyti kaimo pavadinimą bendrine kalba *Mėnaičiai*, bet vietos benduomenė tokio keitimo nenori ir man rodė ne vieną seną dokumentą, kuriame pavadinimas Minaičiai, rinko vietos gyventojų parašus, prašydami palikti kaimo pavadinimą); ne Kyburių (LKA 050), o Jurdaičių, ne Noriūnų (LKA 051), o Bėržininkų. Iš 3 pietų žemaičių raseiniškių ploto siūloma žymėti ne Kušleikių (LKA 225) punktą, o Šaltėnių. Iš 9 pietų žemaičių varniškių – žymėti ne Džiuičk(i)ų (LKA 132) punktą, o Kužių. Iš 3 šiaurės žemaičių telšiškių ploto – žymėti ne Dauginių (LKA 069) punktą, o Kapėnų. Taigi benykstantis, smarčiai apnykęs ar beveik sunykęs yra kas ketvirtas ar penktas tirtas kalbinis punktas.

Kokios priežastys lėmė, kad XX a. viduryje pažymėtas gyvybingas punktas XXI a. pradžioje ėmė nykti, apnyko, sunyko, turėjo išnykti ar buvo išnaikintas? Iš surinktos tarminės pateikėjų medžiagos (tarminių įrašų) ir anketų, matyti, kad galimų punktų sunykimo veiksnių yra keletas⁷.

Pirmiausia minėtinos išorinės priežastys – *istoriniai kataklizmai*. Pavyzdžiui, kalbinis punktas Džiuičk(i)ai (LKA 132) II-ojo pasaulinio karo metais atsidūrė pirmosiose fronto linijose⁸. Gyventojai buvo išvaryti iš namų daugiau nei 3 mėn. Grižę rado sudegintas sodybas (Rt 4 (1924), Rt 7 (1937)).

⁷ Kiek žemaičių ir aukštaičių tarmėse yra išlikusių kalbinių punktų, kokių punktų lokalizacija pakito plačiau žr. Meiliūnaitė, Švambarytė-Valužienė 2014: 197–205.

⁸ Džiuičk(i)ai yra 10 km. nuo Šiaulių, važiuojant Kuršėnų link.

Prieš Antrąjį pasaulinį karą Džiuk(i)ai buvo 18–20 vienkiemių kaimas⁹. Rt 4 (1924), Rt 3 (1932), Rt 7 (1937) teigimu, derlingose žemėse ūkininkavusi bendruomenė rūpinosi mūrinės dviaukštės mokyklos statyba, aktyviai dalyvavo įvairiose kultūrinėse ir religinėse organizacijose, asmeniniu pavyzdžiu (prenumeravo spaudą, skaitė daug knygų) ugdė vaikų kultūrinės nuostatas¹⁰.

Tokių kaimų, patekusių į pirmąsias fronto linijas, būta, matyt, ne vieno, nes *Tarybų Lietuvos enciklopedijoje* (toliau TLE) yra sakiny: „Vienkiemių buvo sunaikinta per Didįjį Tėvynės karą“ (TLE 4: 507).

Po mūsų sugrįžusi Džiuk(i)ų bendruomenė nesutriko: išardė buvusius apkasus ir atsistatė namus (Rt (1937)).

Geopolitinis (arba *netinkamo politinio klimato*) veiksnys sietinas su Legečių (LKA 262) kalbiniu punktu (Radviliškio r., apie 8 km. nuo Pašušvio). Legečiai buvę atokūs vienkiemiai, apsupti iš visų pusių mišku¹¹.

Prieš karą Legečiai turėjo dviaukštę medinę mokyklą, paštą, policijos nuovadą, didelę girininkiją su nemažai darbuotojų, kapus, parduotuvę¹². Pokario metais čia būta aktyvaus pasipriešinimo – veikė Prisikėlimo apygarda, kurios partizanų bunkeryje įvyko Lietuvos partizanų apygardų atstovų suvažiavimas¹³. Legečių kaimo vengė sovietiniai partiniai darbuotojai ir kūrė gyvenvietę atviresnėje vietoje, t. y. kiek įmanoma toliau nuo miškų, Minaičiuose (Rt 3 (1939) Rt 4 (1936)). Legečių bendruomenės nariai buvo bauginami, grasinama su jais susidoroti, ne viena šeima patyrė tremtį, kitiems teko keltis į saugesnę vietą, o atkakliųjų sodybas sunaikino melioracija (Rt 4 (1932), Rt 5 (1977)).

Bendruomenės ardymas – veiksnys, kurį patyrė visi kalbiniai punktai, bet labiausiai Dauginiai (LKA 069), Kušleikiai (LKA 225), Labūnavėlė (LKA 223)¹⁴. Šių punktų gyventojai buvo išsiskirstę vienkiemiais, turėjo mokyklas, Dauginiuose

⁹ Primintina, kad kaimai XIX a. pradžioje pradėti skirstyti į vienkiemius. „Iki 1944-ųjų buvo sudaryta apie 300.000 vienkiemių, t. y. apie 80 % visų valstiečių gyveno vienkiemiuose“ (TLE 4, 507).

¹⁰ Apsiskaitymą ir kultūrinės nuostatas rodo vaikų vardai: Kunigunda, Skolestina.

¹¹ Anot *Lietuvių enciklopedijos* (LE), net 68 ha ploto teritorijos (apie Legečius) užima lapuočių miškas (LE X 80).

¹² Duomenys apie kaimus pateikiami iš: Projektas Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028 „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: *punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida*“ 2 dokumentas. Sociolingvistinis LKA punkto klausimynas. Medžiaga saugoma Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve (LKI KIDS TA).

¹³ Minaičiuose (1 km nuo Legečių) 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos laisvės kovos sąjūdis paskelbė deklaratiją, kurioje sakoma, kad Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio taryba yra vienintelė teisėta valdžia okupuotos Lietuvos teritorijoje RT (1934).

¹⁴ Dauginiai (LKA 069) Akmenės r., apie 15 km. iki Vieksnių; Kušleikiai (LKA 225) Kelmės r., apie 10 km. nuo Kelmės; Labūnavėlė (LKA 223) Kelmės r., apie 12 km. nuo Užvenčio.

tebėra bažnyčia ir kapai. Bendruomenės ardymas yra dvejetainis: *nenatūralus* ir *natūralus*. Nenatūralus prasidėjo karo metais pasitraukimu į Vakarus ir tremtimis¹⁵. Iš minėtų punktų buvo ištremta po tris–penkias šeimas¹⁶. Prasidėjusi kolektyvizacija skatino pačius tų bendruomenių gyventojus, ypač jaunimą, bėgti iš gyvenamosios vietos. Pavyzdžiui, Labūnavėlėje iš ūkininkų atimtuose tvartuose imti auginti gyvuliai, reikėjo daug darbo rankų, dėl to pastatyti keli daugiabučiai, iš kitur atkeltos šeimos gyvuliams prižiūrėti. Dėl dviejų bendruomenių – atkeltosios ar atsikėlusios – gyvenimo ir kultūros skirtumų išklibo pamatiniai moralės, gyvenimo būdo, darbo (darbštumo) suvokimo prigimtiniai dėsniai. Prasidėjo vietinių ir atėjų nesantika, tebesitęsianti iki šiol (Rt 7 (1937), Rt 8 (1935)). Labūnavėlėje žmonės ėmė pardavinėti ar tiesiog užleido atėjūnams vienkiemius, todėl beveik nebeliko vietinių gyventojų (Rt 7 (1937)). Prie nenatūralių bendruomenės ardymo veiksmų minėtini žuvę ar nužudyti pavieniai žmonės¹⁷.

Vidinėms priežastims skirtinas *natūralus* bendruomenės irimo veiksnys¹⁸. Visuose kalbiniuose punktuose gyventa senyvo amžiaus bendruomenės narių (pavienių ar bevaikių šeimų). Bendruomenė iš prigimties buvo mokoma vieni kitiems padėti, todėl pateikėjai kaimynystės ir savitarpio pagalbos temomis yra daug pasakoję. Įrašyti tekstai apie talkinimą darbuose, apie švenčių papročius, per kuriuos tokie gyventojai būdavo įtraukiami į šeimą, šeimyną, bendruomeninę giminystę (LKA 132 Rt 4 (1924), Rt 7 (1937); LKA 051 Rt 4 (1923); LKA 050 Rt 5 (1925)). Į kai kurias išmirusių šeimų sodybas atsikėlė kitatarmiai ar kitakalbiai gyventojai, dalis jų buvo nugriautos arba pačios nugriuvo dėl senumo.

Pateikėjai minėdavo, kad visuose tirtuose kalbiniuose punktuose, t. y. natūralios raidos bendruomenėse, buvę daug jaunimo ir vaikų. Lietuvoje pasikeitus politinei situacijai suiro ir *demografinė pusiausvyrą*¹⁹. Tėvai savo vaikus ėmė skatinti išvykti

¹⁵ „Didžiausia Lietuvos istorijoje emigracijos banga, – rašoma *Lietuvių enciklopedijoje*, – pakilo 1944, kai daugiau kaip 60.000 lietuvių pasitraukė į Vakarus nuo artėjančios antrosios sovietinės okupacijos“ (LE XV 59).

¹⁶ Iš Lietuvos, rašoma *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje* (VLE), 1941 m. birželį ištremta 40.000 inteligentų ir ūkininkų (VLE XII 111). 1944–58 m. ištremta 260.000 (kitais duomenimis – 350.000 (VLE XII 112)).

¹⁷ Nušauti pavieniai sovietų valdžiai lojalūs žmonės, susisprogdinę karo metais paliktais sprogmenimis jaunuoliai ir vaikai, partizanų vardu prisidengusių grupių išžudyti žmonės ir pan. (LKA 106 RT 4, LKA 132 RT 4, LKA 069 RT 2, LKA 050 RT 5, LKA 225 RT 4, LKA 262 RT 4, LKA 051 RT 4).

¹⁸ Prisimintina, kad Lietuvoje 1940 m. gyveno 3.084.5 tūkst. gyventojų. 1941 m. jų jau buvo 2.958.6 tūkst., o 1945 m. – tik 2.500.0 tūkst. (VLE XII 109). Nuo 1939 iki 1959 m. Lietuva neteko 530.000 gyventojų (VLE XII 112).

¹⁹ Kaip mažėjo kaimuose gyventojų, rodo VLE pateikta statistika: 1940 m. kaimuose gyveno 2.408.6 tūkst., 1941 m. – 2.274.4 tūkst., 1945 m. – 2.125.0 tūkst., o 1950 m. – 1.843.9 tūkst. (VLE XII 112).

iš namų ir ieškotis darbo miestuose. Būta nerašyto įsakymo neišleisti iš kolūkio jaunų žmonių, nes nebebūsią kam dirbti: jei nebus bent vieno vaiko namuose, grasinta neduoti 65 arų sklypo, be kurio šeima būtų neišgyvenusi. Sumažėjo jaunimo, sumažėjo gimstamumas²⁰. Kaimuose liko tik vyresnės kartos gyventojai. Į kolūkius imta kviestis kitus šalies (ar kitų sovietinių šalių) gyventojus.

Sociopolitinis ir socioekonominis kalbinio punkto ardymo veiksnys sietinas su melioracija²¹. Sumanymas „tiesinti laukus“, kaip sakė pateikėjai (LKA 132 Rt 1 (1941); LKA 050 Rt 5 (1925)), ir žemės ūkio technikos pagausėjimas, sukėlė melioracijos bangą, ypač didelę 1971–1975 m. laikotarpiu. Pirmiausia nuo laukų „nuvalyti“, nugriauti vienkiemiai. Atkakliesiems ir nenorintiems keltis į gyvenvietes grasinta nepalikti privažiavimo kelių, aparti apie sodybą taip, kad patekti į ją rudens ar pavasario metu būtų nebeįmanoma (LKA 132 Rt 4 (1924), Rt 7 (1937))²². Jau minėtas Džiuk(i)ų punktą (LKA 132) nukentėjo antrą kartą – prasidėjo melioracija. Gyventojams buvo pasiūlyta keltis į Kužius arba į Gilvyčius²³. Kone visi Džiuk(i)ų gyventojai kėlėsi į Kužius, tik viena šeima apsigyveno kitos kultūrinės bendruomenės (sentikių) gyvenvietėje Gilvyčiuose.

Urbanizacija kaip veiksnys skatino bendruomenės sklaidą sovietinio tipo gyvenvietėse ir miestuose. *Kolchozo* centrai, anot pateikėjų, buvo kuriami atviresnėse vietose, toliau nuo miškų, prie geresnių kelių, kad *stribams* ir *kolchozo* valdžiai būtų saugiau (LKA 069 Rt 2 (1935); LKA 225 Rt 2 (1936); LKA 262 Rt 4 (1932)). Visai nesvarbu, kad ten nebuvo kaimo ar tebuvo kokie trys vienkiemiai (pavyzdžiui, Minaičiai), dvaras (pavyzdžiui, Kapėnai) ar geležinkelio stotis (pavyzdžiui, Dapkūnai). Iš gyvenamųjų vietų, kaip teigiama VLE, išsikėlė: „1967 m. – 1830, 1969 – 3610, 1971–1975 – 20.880“ gyventojų (VLE XII 789)²⁴.

Kultūrinė asimiliacija, arba *mokyklų naikinimas*, visai neseniai apėmęs Lietuvą, buvo itin populiarus sovietmečiu. Apie jį VLE rašo: „Nuo 1949 m. stambinamos mokyklos – pradinės prijungiamos prie vidurinių, atsirado internatinės mokyklos, vadinamieji bendrabučiai“ (VLE XII 571–572). Švietimo politika iki 1940 m. buvo

²⁰ „1966–1980 m. kasmet žemės ūkį palikdavo 24–25 tūkst. žmonių – 75 procentų jų – darbingi“ (VLE XII 789).

²¹ „1939 m. ariamos žemės (buvo) 3.070 tūkst. ha“ (VLE XII 787).

²² VLE pateikta statistika tokia: „1970–90 m. kasmet buvo nusausinama maždaug po 10.000 ha šlapių žemių, drėkinimo sistemos įrengiamos 3000 ha plote. 1970 buvo nudrenuota 1 mln. ha, iki 1978 – 2 mln. ha“ (VLE XIV 644).

²³ Gilvyčiai (apie puskilometris nuo Džiuk(i)ų) – rusų, atvežtų po sukilimų Rusijoje, kaimas. Kužiai – 2–3 km nuo Džiuk(i)ų, buvo sudegintas po karo. Likusi tik viena pirtis, o prieš karą Kužiuose veikė pradžios mokykla, geležinkelio stotis (tebeveikianti ir dabar).

²⁴ „Nuo 1967 iki 1971 m. į gyvenvietes iš vienkiemių persikėlusiams pastatyta 16.920 gyvenamųjų namų“ (VLE XII 789).

tokia: kiekvienoje, kad ir nuošaliausioje vietoje, turi būti mokykla²⁵. Nuo XX a. antrosios pusės prasideda mokyklų naikinimo vėjus: dar 1970–1971 m. pradinių mokyklų buvo 2297, jose mokėsi 64.500 mokinių, o 1980–1981 m. jų beliko tik 986 ir 18.100 mokinių (VLE XII 573). 1970–1971 m. nepilnųjų vidurinių, vidurinių, vaikų su fizine ir protine negalia mokyklų buvo 3611, jose mokėsi 539.600 mokiniai, dirbo 29.300 mokytojų. 1980–1981 m. tokių mokyklų beliko 2257, jose mokėsi 535.500 mokinių ir dirbo 30.300 mokytojų (VLE XII 573–574)²⁶. Nėra mokyklų, nėra etninės kultūros perėmimo, nėra bendruomeninio ugdymo, nebelieka pasididžiavimo savimi ir savo valstybe²⁷. Geriausia ugdyti sau palankius žmones atskyrus juos nuo bendruomenės. Mokyklų uždarymas taip pat skatino tėvus keltis į gyvenvietes. Mokyklos veikė ir tautiškumą ugdė visuose pakeistos lokalizacijos punktuose: Džiui(i)uose (LKA 132), Dapkūnuose (LKA 106), Kušleikiuose (LKA 225), Legečiuose (LKA 262), Dauginiuose (LKA 069), Kyburiuose (LKA 050).

Dar vienas vidinis kalbinio punkto nykimo veiksnys – *lingvicidas*²⁸. Pokario metais tarmiškai kalbėta dažniau ir plačiau nei bendrine kalba. Mokytojai lituanistai stengėsi mokinius išmokyti bendrinės kalbos, kartais taikydami ir ne visai pedagogiškus metodus²⁹. Buvo ugdoma nuostata, kad tarmė nėra verta kalba, o tarmiškai kalba nekultūringas ir neišprusęs žmogus. Kai kurie tėvai palaikė bendrinės kalbos pirmenybę. Vaikai neišmoko vertinti ir gerbti tėvų kalbos – tarmės, patarmės ar šnektos. O tai, kas nevertinama, yra naikinama. Susiformavo nuostata, kad ir lietuvių kalba nėra vertybė³⁰. Antano Salio žodžiais tariant, kalba išsišėrė, išbluko, mums tapo negraži, sunki, neišmokstama. *Lingvicidas*, kaip savos kalbos niekinimas, tebesitęsia ir dabar³¹.

²⁵ 1940 m. buvo 2743 pradžios mokyklos, kuriose mokėsi 341.299 mokiniai, dirbo 6.944 mokytojai (LE XV 770). 1945–1949 veikė 3241 pradžios mokykla, 242 progimnazijos, 131 gimnazija, iš viso – 3614 mokyklų (VLE XII 571–572). 1964–1965 m. veikė 4105 mokyklų. 1945–1948 ištremta 1200 mokytojų (VLE XII 571).

²⁶ Palyginkime dabartinę situaciją: 2007 m. buvo 105 pradinės mokyklos, kuriose mokėsi 24.590 mokinių, 582 pagrindinės mokyklos su 120.445 mokinių, 444 vidurinės mokyklos, kuriose mokėsi 302.300 mokinių, 132 gimnazijos su 77.230 mokinių, 21 jaunimo su 2100 mokinių (iš viso 1284 mokyklų, kuriose mokėsi 526.665 mokiniai (VLE XII 574).

²⁷ Perfrazuojant Stalino mintį, galima būtų sakyti, kad pavykus sunaikinti bent vienos kartos patriotiškumą ir pasididžiavimą savo valstybe, bus nužudyta tauta, tebelieka aktualus ir šiomis dienomis. Tikėtina, kad ateis laikas aprašyti ir moksliskai ištirti bendrabutinio gyvenimo, gyvenimo be savo šeimos įtaką jaunimui.

²⁸ Plačiau apie šį reiškinį pasaulio kalbose žr. Crystal 2005.

²⁹ Drausdavo kalbėti per pertraukas tarmiškai, palikdavo po pamokų, mokiniai, kalbantys tarmiškai, būdavo pašiepiami.

³⁰ Tą nuostatą nuolat palaikė ir okupantas, todėl dvikalbystės įsigalėjimas buvo tarsi natūralus dalykas.

³¹ Ir mūsų dienomis manoma, kad užsienio kalbos garantuoja sotesnę duonos kąsnį. Tokie nuostatai koreguoti ir kisti reikalingos ir kalbininkų, ir pedagogų, ir kultūrininkų pastangos jaunimo tautinei savimonei ugdyti.

Iš *kitų* kalbinio punkto nykimo *veiksnių* minėtinas nutrūkęs natūralus kalbininkų ir bendruomenės ryšys³². Daugeliui kalbininkų per karą pasitraukus į Vakarų, naujos kalbininkų kartos parengimas užtruko. Dėl begalinės baimės tarmių tiriamasis darbas, anot dialektologės dr. Aldonos Jonaitytės, buvęs be galo sunkus. Tuomet skatinta kalbininkus, tų tarmių atstovus, aprašyti tik savo tarmę ir surinkti kiek galima daugiau medžiagos. Akivaizdus nesikišimas į tarmės, kalbos, kaip saugotinos vertybės, reikalus, taip pat paliko terpę kalbiniam nihilizmui klestėti. Proteguojamos okupacinės valdžios nuostatos – lietuvių kalba, kad ir sena, bet sunki išmokti, netinkanti gamybiniais raštams rašyti – taip pat skatino savos kalbos niekinimą, kitų kalbų, teikiančių materialinę naudą, aukštinimą.

Prie kitų veiksnių skirtinas ir sunkiai paaiškinamas dabartinės nepriklausomos Lietuvos reiškinys: Kyburiai (LKA 050), buvęs didelis kaimas, buvęs stipraus kolūkio centras, subyrėjęs kolūkinei sistemai, ėmė sparčiai nykti, kone visai sunyko (to negalėjo paaiškinti ir pateikėjai, patys stebėjosi, kaip viskas dinga, tarsi išnyko (Rt 1 (1927), Rt 2 (1953), Rt 3 (1930), Rt 4 (1936), Rt 5 (1925))).

Šiam skyriui apibendrinti labai tinka išeivijos politologo Vytauto Vardžio (tikroji pavardė Vytautas Stasys Žvirgždys) straipsniuose „Soviet Colonialism in the Baltic States. A Note on the Nature of Modern Colonialism“ (1965) ir „The Colonial Nature of Soviet Nationality Policy“ (1964) išsakytos mintys, „kad tradicinio ir sovietinio kolonializmo „inžinieriai“ kaip priedanga prisidengia pramonės, ūkio, švietimo, kalbos kožiriais, kurie sukuria tariamai modernios civilizacijos išpūdį, nors, kita vertus, jie visiškai nekreipia dėmesio į valdomųjų tautų norus ir valių. Kaip teigia V. Vardys, sovietinis kolonializmas kuria tokią sistemą, kuri padėtų ištirpti sovietiniame „tautų katile“. Bet ištirpti ne bet kaip, o taip, kad prievarta būtų iškelta „iki laisvės aukštumų“, tikint, kad prievartos būdu galima sukurti laisvą norą atsakyti savo tapatybės. Kaip teigia V. Vardys, „nenuostabu, kad šitokių dimensijų civilizacija yra įkirtusi žmonijai į pačią širdį“ (plačiau žr. Vardys 1965).

DABARTIES BENDRUOMENIŲ PASTANGOS IR BŪDAI GAIVINANT KALBINĮ PUNKTĄ

Šių, aukščiau minėtų, kalbinių punktų lokalizacijos pakeitimas nereiškia, kad kalbinis punktas yra visai sunykęs ir ten niekas nebegyvena. Likusios vietinės ir kitatarmės bendruomenės nariai, atsikėlę į tas vietas, patys mėgina gaivinti kalbinius punktus. Pagrindinis kalbinio punkto gaivinimo veiksnys yra *socialiai aktyvi*

³² Prieš karą kalbininkai patys važinėjo po Lietuvą ir rinko tarmių medžiagą, kad galėtų jas tyrinėti, skatino tą daryti mokytojus, dalyvavo mokytojų vasaros kursuose ir supažindindavo visuomenę su savo tyrimų eiga ir rezultatais, skaitydavo viešąsias paskaitas.

bendruomenė. Sugrįžta buvę kaimų gyventojai, atgavę nuosavybės teises ir nesugriautus ar nesugriuvusius tėvų namus³³. Bendruomenių aktyvumas vis dažniau siejamas su sparčiai besikuriančiomis bendruomenėmis, jų veikliais pirmininkais ir bendruomenių namais.

Aktyvi bendruomenės laikysena susijusi su *ekonominėmis nuostatomis*. Vyresnės kartos ūkininkai perduoda savo ūkius vaikams ar anūkamams. Tokie vaikų grįžimai pastebėti visuose punktuose, kurių lokalizacija pakeista: Legečiai (LKA 262), Džiuiik(i)ai (LKA 132), Lūpaičiai (LKA 106), Kušleikiai (LKA 225), Dauginiai (LKA 069). Paveldėtos nuosavybės neatsisako ir didmiesčiuose gyvenantys vietos bendruomenės palikuonys.

Randasi (sugrįžta ar yra sugrąžinamas) *nuosavybės savivokos* veiksnys³⁴. Šis ekonominis veiksnys sugrąžino dalį vaikų į tėvų namus gyventi ir dirbti (ūkininkauti, plėtoti kaimo turizmą ir pan.), o kitus, susigrąžinusius nuosavybės teises, emociškai, kultūrinės savivokos prasme sieja su vieta, kurioje asmenys gyveno, brendo (LKA 069 Rt 1 (1949); LKA 132 Rt 2 (1961); LKA 050 Rt 3 (1930), Rt 5 (1925); LKA 262 Rt 4 (1932), Rt 5 (1977); LKA 051 Rt 2 (1946), Rt 4 (1923); LKA 223 Rt 7 (1937)).

Svarbi ir *autentiškumo savivoka*. Buvę kaimų gyventojai lankosi savo gimtinėse: veža vaikus, anūkus ir proanūkius parodyti gimtųjų vietų. Pasklidę po Lietuvos miestus ir miestelius aktyvesni bendruomenės nariai organizuoja kaimų susitikimus (kartais net plyname lauke ar kokioje sodyboje), moko ir skatina įvairaus amžiaus bendruomenės narius bendrauti, at(si)pažinti pagal buvusį lokalųjį kodą. Lanko dar likusius senuosius kaimo gyventojus, klausosi jų pasakojimų, neretai daro įrašus, fotografuoja ir kitaip domisi savo šeimos, giminės, kaimynų istorija. Iš kitų bendravimo formų minėtini įvairūs parapijų atlydai, Visų Šventųjų šventė, Motinos ir Tėvo dienos, giminės susitikimai, knygų apie išnykusius kaimus pristatymai ir pan. (LKA 069 Rt 2 (1935); LKA 132 Rt 2 (1961); LKA 262 Rt 5 (1977); LKA 051 Rt 3 (1936)).

Labai svarbu – *kultūrinė tapatybė* arba *lingvolokalinis* veiksnys. Pavyzdžiui., LKA 132 Rt 7 (1937) ragino sūnų sugrįžti į senelių namus³⁵. Marčios, kuri yra istorijos mokytoja (Rt 2 (1961)), dėka vaikai skatinami rinkti medžiagą apie išnykusius kalbinio punkto kaimus, vienkiemius, užrašinėti žmonių prisiminimus, ugdomas jų kūrybiškumas (pavyzdžiui, sukurta legenda, kad Džiuiik(i)ai esą kilę nuo žodžio *džiaugtis*). Kalbėjimas apie savo vietas, knygų rengimas apie išnykusius, benyks-

³³ Jaunesni stotasi naujus namus, augina vaikus, susikuria sau, kartais ir kitiems, darbo vietas. Dalis gyventojų, atsikėlusią iš artimų vietų ar iš visai kito Lietuvos krašto ir apsigyvenusią, taip pat imasi ūkinės ir kultūrinės veiklos.

³⁴ VLE rašoma, kad „2005 m. atkurta nuosavybė 3.8 mln. ha plote“ (VLE XII 790).

³⁵ Sūnus, Kaune turėjęs butą, darbą, sodą, visą turtą pardavė ir su kauniške žmona sugrįžo į senelių žemę. Ūkininkavo. Žmona pradėjo dirbti Kužių mokyklos istorijos mokytoja.

tančius ar gyvybingus kaimus, gyventojus, svarbiausius įvykius ir senosios nuotraukos kelia pasididžiavimą savo kaimu, savo šalimi, ugdo jaunimo savivertę. Svarbi ir kiekvienos šeimos kultūrinė nuostata branginti senas nuotraukas, knygas, asmeninius daiktus.

Antrajai straipsnio daliai apibendrinti labai tinka mąstytojo Palau žodžiai: „Tarp praeities, kur yra mūsų prisiminimai, tarp ateities, kur yra mūsų viltys, dar yra dabartis, kur yra mūsų pareigos“ (*Tremtinys* 41(1063), 7). Kuo tos, dabar gyvenančios bendruomenės pareigos bus geriau atliekamos, tuo greičiau punktas atgaus gyvybingo punkto statusą.

VIETOJE IŠVADŲ

Tirtų 37 kalbinių punktų raidos nuo XX a. vidurio iki XXI a. pradžios (1939–2013 m. laikotarpis) veiksmų visuma nėra baigtinė ar labai išsami. Mat Lietuvos teritorijoje išskirti 735 kalbiniai punktai, už Lietuvos Respublikos ribų – 15 (iš viso – 750), taigi tirtieji punktai tesudaro tik 5,03 % visų kalbinių punktų. Tačiau kalbinių punktų nykimo, naikinimo veiksniai atspindi svarbiausias jų raidos tendencijas.

Iš XX a. viduryje pažymėtų 37 Vidurio Lietuvos kalbinių punktų XXI a. išliko gyvybingi 30 (Vaineikiai (LKA 023), Kriukai (LKA 024), Klaišiai (LKA 071), Dargaičiai (LKA 073), Rudiškiai (LKA 074), Stupurai (LKA 075), Tryškiai (LKA 099), Pakšteliai (LKA 101), Kuršėnai (LKA 102), Dimšiai (LKA 104), Bridai (LKA 105), Lieporiai (LKA 133), Gudmoniškė (LKA 162), Aukštelkė (LKA 163), Šaukėnai (LKA 164), Užventis (LKA 193), Kurtuvėnai (LKA 195), Pakapė (LKA 196), Karčemos (LKA 198), Šeduva (LKA 199), Labūnavėlė (LKA 223), Vaiguva (LKA 224), Kiaunoriai (LKA 227), Šiaulėnai (LKA 228), Kražiai (LKA 257), Kelmė (LKA 258), Kubiliai (LKA 259), Šaukotas (LKA 261), Pašušvys (LKA 263), Baisogala (LKA 264).

XXI a. pakito 7 kalbinių punktų lokalizacija. Siūloma LKA 106 žymėti ne Lūpaičiai, o Dapkūnai; LKA 262 – ne Legečiai, o Minaičiai; LKA 050 – ne Kyburiai, o Jurdaičiai; LKA 051 – ne Noriūnai, o Beržininkai; LKA 225 – ne Kušleikiai, o Šalteniai; LKA 132 – ne Džiuiik(i)ai, o Kužiai; LKA 069 – ne Dauginiai, o Kapėnai. Pakitusios lokalizacijos kalbiniai punktai tesudaro 18, 92 % visų tirtų punktų. Minėtų kalbinių punktų sunykimo pagrindiniai veiksniai susiję su ilgalaike okupacija ir vykdyta kultūrine, ekonomine politika.

Kalbinių punktų nykimo, naikinimo veiksniai labiausiai susiję su išoriniais veiksniais: istoriniais kataklizmais (Antruoju pasauliniu karu), ilgalaike okupacija ir politinės, ekonominės, socialinės, net kultūrinės sistemos gerai užmaskuotu prievartiniu pakeitimu (ūkininkavimo veiklos nutraukimu, nacionalizacija, tremtimi, melioracija, kolūkinių gyvenviečių kūrimu, urbanizacija, jaunimo migracija į miestus ir pan.).

Išoriniai veiksniai sudarė sąlygas rasti ir vidiniams veiksniams, prie kurių priskirtume natūralų bendruomenės irimo veiksnį, lingvicidą (savos tarmės, net savos kalbos neigimą), visuomenės ir kalbininkų bendravimo pertrūkį.

Punktai, kurių dislokacija XXI a. pakito, kalbine prasme nėra visai užgesę. Lūpaičių – Dapkūnų (LKA 106), Legečių – Minaičių (LKA 262), Kyburių – Jurdaičių (LKA 050), Noriūnų – Beržininkų (LKA 051) kalbiniuose punktuose tebekalbama vakarų aukštaičių šiauliškių patarme. Kušleikių – Šaltenių (LKA 225) kalbiniame punkte tebevartojama pietų žemaičių raseiniškių patarmė. Dauginių – Kapėnų (LKA 069) kalbinis punktas išlaiko šiaurės žemaičių telšiškių patarmės ypatybes. Tik Džiui(i)ų – Kužių (LKA 132) kalbinis punktas, priskirtas pietų žemaičiams varniškiams, palaipsniui pereina į vakarų aukštaičių šiauliškių patarmę: senesnieji respondentai dar yra išlaikę pietų žemaičiams varniškiams būdingų ypatybių, o jaunesnės kartos atstovai jau kalba vakarų aukštaičių šiauliškių patarme.

Visuose pakitusios lokacijos kalbiniuose punktuose apsigyvenusi nevietinė, kartais kitatarmė bendruomenė kartu su likusiais pavieniais vietiniais gyventojais imasi iniciatyvos kultūrine ir kalbine prasme atgaivinti punktą³⁶. Socialiai aktyvi bendruomenė, ją saistantys ekonominiai ir nuosavybės veiksniai, autentiškumo savivoka, kultūrinės tapatybės (lingvolokacinis) veiksniai pastebimi kone visuose dabartiniuose kalbiniuose punktuose: Legečiai – Minaičiai (LKA 262), Džiui(i)ai – Kužiai (LKA 132), Lūpaičiai – Dapkūnai (LKA 106), Kušleikiai – Šalteniai (LKA 225), Dauginiai – Kapėnai (LKA 069), Kyburiai – Jurdaičiai (LKA 050), Noriūnai – Beržininkai (LKA 051).

Gyventojų susitelkimas ir aktyvumas, nuolatinis vietos kultūrinės ir tradicinės savasties ieškojimas, gebėjimas burti išėivius iš gyvenamųjų vietų ir jų veiklą nukreipti lingvolokaciniam veiksmui atlikti, tikėtina, turės įtakos kalbiniams punktams atsigauti.

LITERATŪRA

Aliūkaitė Daiva 2005: Kalba ir dialektas kaip kultūrą lokalizuojantys dydžiai: tapatumo aspektas (išraiškos). – *Baltų kalbų tarmės: rašytinis palikimas*. Šiauliai: Discens, 27–35.

Aliūkaitė Daiva 2011: Projektas „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“. – *Respectus Philologicus* 20(25), 257–259.

Crystal David 2005: *Kalbos mirtis*. Vilnius: Tyto alba.

³⁶ Apie kalbos ir kultūros sąsajas plačiau žr. Aliūkaitė 2005: 27–35.

Kalėdienė Laima 2013: *Sociolingvistinė geolingvistinių duomenų interpretacija*. Tarptautinė tarpdalykinė mokslinė konferencija: *XXI amžiaus tarmių tyrimai: geolingvistinė ir sociolingvistinė perspektyvos*. Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyrius. Vilnius, 2013-12-05-06.

LE – *Lietuvių enciklopedija*. South Boston: LEL, t. 10, 1957, 80, 468; t. 13, 1958, 454; t. 15, 1958, 59, 770, t. 18, 1959, 489-490; t. 29, 1963, 331.

LKA – *Lietuvių kalbos atlasas 1 Leksika*. Tomo autoriai: E. Grinaveckienė, A. Jonaitytė, J. Lipskienė, K. Morkūnas, M. Razmukaitė, B. Vanagienė, A. Vidugiris. Redakcinė kolegija: E. Grinaveckienė, A. Jonaitytė, K. Morkūnas, (atsak. redaktorius), A. Vidugiris, Z. Zinkevičius. Vilnius: Mokslas, 1977.

LKI KIDS TA – *Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyvas*, kuriame saugomi projekto „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (Projekto kodas Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028) duomenys.

LKTCH – *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*, sudarė Rima Bacevičiūtė, Audra Ivanauskienė, Asta Leskauskaitė, Edmundas Trumpa. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.

Meiliūnaitė Violeta, Janina Švambarytė-Valužienė 2014: Bendrasis *Lietuvių kalbos atlaso* punktų tinklo gyvybingumas. – *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis tyrimas* (žemėlapiai ir jų komentarai). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 197–205.

Mikulėnienė Danguolė 2013: Lietuvių tarmių tinklas: jo ištakos ir optimizacija. – *Acta Linguistica Lituanica* 68, 71–91.

Projekto Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028 „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ 2 dokumentas. Sociolingvistinis LKA punkto klausimynas.

Švambarytė-Valužienė Janina 2012: Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: kalbinio punkto sunykimas. – Tarptautinė mokslinė konferencija *Geolingvistikos polilogas XXI amžiuje*. Kaunas, VU KHF, 2012 12 06–07.

Švambarytė-Valužienė Janina 2014: Konferencijos, renginiai. – *Gimtoji kalba* 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 23–28.

TLE – *Tarybų Lietuvos enciklopedija* 4. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, 507.

Tremtinys Nr. 41(1063), 2013 m. lapkričio 8 d., 7.

Trumpa Edmunds 2012: *Latviešu ģeolingvistikas etīdes*. Rīga: Zinātne.

Tumėnas Stasys 2013: Vytautas Vardys – politologijos išeivijoje kūrėjas. – *Gimtasai kraštas* 43, 43–48.

Vardys V. S. 1965: *Lithuania under the Soviets. Portrait of a Nation, 1940–65*. New York–London.

VLE – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XII, 2007, 109, 111–112, 571–574, 787, 789; t. XIV, 2008, 644. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014.

KALBINIŲ PUNKTŲ RESPONDENTAI (Rt)

Dauginiai (LKA 069) – Rt 1 (1949); Rt 2 (1935).

Džiuk(i)ai (LKA 132) – Rt 1 (1941), Rt 2 (1961), Rt 3 (1932), Rt 4 (1924). Rt 7 (1937).

Kyburiai (LKA 050) – Rt 1 (1927), Rt 2 (1953), Rt 3 (1930), Rt 4 (1940), Rt 5 (1925).

Kušleikiai (LKA 225) – Rt 2 (1936), Rt 3 (1942), Rt 4 (1932).

Labūnavėlė (LKA 223) – Rt 7 (1937), Rt 8 (1935).

Legečiai (LKA 262) – Rt 1 (1934), Rt 2 (1939), Rt 3 (1936), Rt 4 (1932), Rt 5 (1977).

Lūpaičiai (LKA 106) – Rt 4 (1940).

Noriūnai (LKA 051) – Rt 1 (1943), Rt 2 (1946), Rt 3 (1936), Rt 4 (1923).

The Vitality of Language Points: Middle of the 20th – Beginning of the 21st Century

SUMMARY

The article provides an overview of the situation in 37 language points of *Lietuvių kalbos atlasas* (LKA) (Atlas of the Lithuanian Language) representing different dialects of Lithuania from western and eastern Aukštaitija (Highland) as well as southern and northern Žemaitija (Lowland). An attempt is made to establish factors which influenced the situation when certain points were vibrant in the middle of the 20th century and experienced a decline or ceased to exist at the beginning of the 21st century. The location of 7 language points had to be changed. Out of 17 language points of the Šiauliai subdialect in western Aukštaitija 4 had to be moved: from Lūpaičiai (LKA 106) to Dapkūnai, from Legečiai (LKA 262) to Minaičiai, from Kyburiai (LKA 50) to Jurdaičiai and from Noriūnai (LKA 51) to Beržininkai. Out of 3 language points of the Raseiniai subdialect in southern Žemaitija one was moved – from Kušleikiai (LKA 225) to Šalteniai. Out of 9 language points of the Varniai subdialect in southern Žemaitija one was moved – from Džiuk(i)ai to Kužiai. Out of 3 language points of the Telšiai subdialect in northern Žemaitija one was moved – from Dauginiai (LKA 069) to Kapėnai.

The 37 points researched make up 5.03 % of the 735 language points in Lithuania (there are 750 language points of LKA in total and 15 of them are located outside the borders of Lithuania). These 37 language points were vibrant in the 20th century, but by now the location of 18.92 % of them has had to be changed.

The decline of every fourth or fifth point was influenced by external factors: historical cataclysms (the Second World War), occupation and forced changes in the political, economic, social and cultural system (changes in the ways of farming, nationalization, deportations, melioration, creation of the settlements of collective farms, urbanization, migration of the young generation into towns, etc.). External factors created conditions for the development of internal factors, such as natural death of the local population, linguacide.

Those language points of which the locations changed in the 21st century had not entirely died out. The remaining and returning members of the local communities as well as people from different dialects moving into such places who are active socially, have economic relations in the area and develop cultural as well as linguistic identity make attempts to revive these language points.

Įteikta 2014 m. liepos 22 d.

JANINA ŠVAMBARYTĖ-VALUŽIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

janina.svambaryte@lki.lt